

↳ Zoborožci žijí v prostředí extrémně suchých savan. Jejich organismus proto musí umět velmi dobře hospodařit s tělesnými tekutinami

Šlechtic afrických savan

Zoborožec kaferský je dokonalým ztělesněním toho, jak by vypadal typický masožravý dinosaur, kdyby se tito živočichové dále vyvíjeli a přežili až do současnosti. Důstojně působící opeřelec zaujme nejen nezvyklým vzezřením, ale také složitým společenským chováním a vysokou inteligencí

FOTO: SHUTTERSTOCK

VLADIMÍR SOCHA

Zoborožci kaferští (*Bucorvus leadbeateri*) žijí zejména v křovinatých savanách a na suchých pláních tropické jižní části Afriky. Tady chodí větší část dne po zemi a vyzobávají z trávy a další nízko rostoucí vegetace kořist v podobě širokého spektra drobných živočichů – počínaje bezobratlým hmyzem, měkkýši, kroužkenci a pavoukenci až po obratlovce v podobě ještěrek, želv, hadů nebo veverek a dokonce i savců velikosti zajíce. Někdy se však s chutí pustí také do vosích a včelích hnízd. Velmi obratným koncem zobáku si přitom dovedou poradit i s nebezpečnou drobnou kořistí, vyzbrojenou jedem nebo žihadly. Kořist obvykle hltavě polykají po předchozím nadhození do vzduchu.

ZOBÁK POD DOHLEDEM

Zobák tohoto „šlechtice“ afrických savan je mírně zahnutý, ze strany zploštělý a zesílený po obvodu. Představuje nejdůležitější zbraň i pracovní nástroj

RODNÝ LIST ZOBOROŽCE KAFERSKÉHO (*BUCORVUS LEADBEATERI*)

ŘÁD: srostloprstí (*Coraciiformes*)

ČELEĐ: zoborožcovití (*Bucerotidae*)

VELIKOST: Dospělí jedinci dosahují hmotnosti 4–6 kilogramů a bezmála dvoumetrového rozpětí křídel. Samci jsou přitom mnohem větší a mohutnější než samice. Tělo velkých jedinců může na délku měřit asi 90 až 130 centimetrů. Plné pohlavní dospělosti dosahují v asi šesti letech věku.

POPIS: Celé jejich opeření je černé, s jedinou výjimkou bílých koncových per na křídlech a červeně zbarvené kůže kolem očí a hrdla. Barva pokožky v okolí hlavy a hrdla se liší v závislosti na pohlaví a věku zvířete.

POTRAVA: Hmyz, měkkýši, kroužkenci a pavoukenci, ještěrky, želvy, hadi, veverka, příležitostně savci až do velikosti zajíce.

HNÍZDĚNÍ: Samice sedí na vejcích v uzavřených dutinách stromů nebo skal. Inkubační doba je dlouhá asi 40 až 45 dní. Z celkem 1–3 nakladených vajec ve snůšce přežívá obvykle jen jediné mládě.

MLÁĎATA: Roste a dospívá velmi pomalu, alespoň v poměru k ostatním ptákům. Osamostatní se teprve po 6–12 měsících od vylíhnutí, případně i později. Zoborožci se navíc také rozmnožují velmi pomalu, jedno mládě mají v průměru každých 9 let. Přitom se úspěšně mohou množit každý třetí rok.

VĚK: Dožívají se až 30 let, v zajetí údajně až 70 let.

STATUS: Zranitelný (VU).

ROZŠÍŘENÍ: Sever Jihoafrické republiky, severní Namibie, Burundi a Keňa.

→ Zoborožec kaferský (*Bucorvus leadbeateri*) je rozšířen ve velké části jihu Afriky. Daří se mu však pouze v přírodních rezervacích a národních parcích

společenské chování zoborožců je podobné jako například u primátů

➤ Vidět zoborožce v letu se podaří jen velmi zřídka; jednoznačně totiž dává přednost pohybu po zemi

zoborožce. Hřeben na horní straně zobáku je mnohem vyvinutější u samců než u samic. Tato ozdoba, signalizační zařízení a zároveň jisté zesílení zobáku (jemuž pták vděčí i za svůj český název) je typickým znakem všech pozemních druhů ptáků, žijících se aktivní kořistí – zobák v tomto případě funguje jako velmi účinná zbraň a uchopovací zařízení.

Zajímavé je, že zoborožec jako jeden z mála současných ptáků zřejmě vidí na okraj svého zobáku, který má ve spodní části zorného pole. Může tak lépe a jistěji manipulovat s objekty. To je velmi neobvyklý jev, který nejspíš pomáhá zoborožci odhadovat vzdálenosti a potřebnou sílu stisku. Poměrně těžkou hlavu s velkým zobákem drží prodloužené svalové úpony a vyšší počet krčních obratlů, z nichž první dva jsou navíc pevně srostlé. Opět jde o neobvyklý ptačí znak, který podtrhuje fakt, že zoborožci patří k nejkurióznějším současným zástupcům třídy ptáků.

VYŠŠÍ PTAČÍ SPOLEČNOST

Zoborožci mají poměrně dlouhé a velmi silné nohy. Předpokládá se, že při běhu dokážou vyvinout rychlost až kolem 30 km/h, což je v poměru k jejich velikosti úctyhodné. Kromě pohybu po pevné zemi však obratně zvládají i let, i když jsou spíše neochotnými letci. Obvykle žijí ve skupinách, tvořených zhruba deseti jedinci, kde vedoucí úlohu zastává dominantní pár.

Reprodukčně neaktivní jedinci – nedospělí členové společenstva obou pohlaví a dospělí samci – pomáhají hnízdícím párům s péčí o mláďata v hnízdě. Takto pomáhají přitom může až dvanáct dalších jedinců, přičemž všichni jsou do určité míry příbuzní a dobře se navzájem znají. Tito inteligentní tvorové využívají množství sociálních interakcí

↓ Zoborožec kaferský při intenzivním hledání potravy v jihoafrickém Krugerově parku

a typů chování, jako jsou například zastrašování, spolupráce s vybranými jedinci, hry pro utužení vztahů ve skupině, vzájemné čištění peří apod. Vzhledem k uvedeným faktům je nepochybné, že musí jít o velmi inteligentní živočichy, vykazující podobně jako krkavcovití ptáci vysokou míru schopnosti složitě uvažování a učení.

OHROŽENÍ AFRIČTÍ KMETI

Pár zoborožců spolu může údajně žít i 18 let bez jediného zahníždění. Když se však navrší biologická potřeba rozmnožování, vybírá si samice místo pro

hnízdno v uzavřených dutinách stromů nebo skal. Vzhledem k ničení přírodních prostředí, zejména vhodných stromů s dutinami, je tento pták kvůli své pomalé reprodukci ohroženým druhem. V rámci Červeného seznamu ohrožených druhů je sice na většině míst výskytu veden jako málo dotčený nebo zranitelný, skutečnost je ale bohužel jiná. Dnes se mu totiž v Africe daří už pouze v přírodních rezervacích a národních parcích, kriticky ohrožený je pak zejména na jihu černého kontinentu.

Pomalé rozmnožování je na druhou stranu vyváжено dlouhověkostí. Zoborožci kaferští patří nejspíš k vů-

bec nejdéle žijícím ptákům, pravděpodobně překračují i 30. rok života. Navíc existují údaje z chovu v zajetí, které jim přisuzují dokonce až 70 let.

HLUČNÍ RVÁČI

Dalším zajímavým znakem chování je u zoborožců nevráživost mezi jednotlivými, věkově smíšenými skupinami těchto ptáků. Když totiž dojde ke kontaktu jedinců dvou skupin, končí takové setkání často hašteřením na zemi nebo i bojem a aktivním pronásledováním ve vzduchu.

Zoborožci jsou typičtí také tím, že velmi málo pijí, jejich organismus tedy dobře hospodaří s tělesnými tekutinami. K pití ostatně nemají ani mnoho příležitostí – jsou vázání na prostředí extrémně suchých savan s řídkým porostem stromů a absencí stálých

jejich pronikavý hlas

je slyšet až do vzdálenosti tří kilometrů

vodních toků. Zoborožci také rozhodně nejsou tichými obyvateli svých prostředí. Vokálně jsou velmi dobře vybaveni a hlučně se ozývají v celých skupinách. Podle terénních výzkumů může být jejich pronikavý hlas slyšet až do vzdálenosti tří kilometrů. Také tato schopnost slouží sociálnímu dorozumívání – jednotlivé konkurenční skupiny si totiž křikem vymezují rozsah teritoria. Ten přitom v závislosti na typu prostředí může mít rozlohu i stovky kilometrů čtverečních.

BOHATÉ DĚDICTVÍ MINULOSTI

Zoborožci jsou velmi výraznými obyvateli Afriky. Není proto divu, že zanechali hluboký otisk v mentalitě a rituálech domorodých afrických kmenů. Tradiční folklór byl ovlivněn majestátním vzhledem, velikostí

a hlučným projevem těchto opeřenců, kteří se pro domorodce stali symbolem příchodu období dešťů. Pro zoborožce šlo o šťastnou shodu okolností, protože až do nedávné doby byli díky tomu do značné míry ušetřeni lovu. Zabíjet tohoto nápadného příslušníka živočišné říše bylo dokonce mezi domorodými lovci pokládáno za tabu. Jak už to tak bývá, tato zvyklost se výrazně změnila s příchodem moderních civilizačních prvků (nezanikla zcela, ale rozhodně je již značně oslabena). Omezení rozsahu výskytu těchto úžasných opeřenců způsobuje kromě občasného lovu zejména šíření zemědělské plochy a spolu s tím i neustálý úbytek vhodných habitatů – savan s dostatkem velkých a mohutných stromů, poskytujících možnost hnízdění,

a hustší nízké přízemní vegetace, skýtající hlavní obživu zoborožců.

Zoborožec kaferský je pozoruhodným všežravým pozemním běžcem s výraznou převahou masité stravy. Nejspíš se vyvinul z předků obývajících vyšší stromová patra tropického pralesního prostředí a následoval tak evoluční trajektorii, velmi podobnou té naší – lidské. Primáty tito ptáci připomínají také svým výkonným mozkiem a složitým sociálním chováním. Jak nám ostatně již před časem potvrdily biomolekulární a fylogenetické rozborů, všichni dnešní ptáci jsou přímými potomky druhohorních plazopánvých dinosaurů. Právě zoborožec patří k zajímavým druhům současných opeřenců, kteří toto své evoluční dědictví během dalších desítek milionů let vývoje zcela neodvrhli. <

↑ Samice si místo pro hnízdo vybírá v uzavřených dutinách stromů nebo skal. Na vejcích sedí 40–45 dní